

ÜLIÖPILASE ISIKSUSEOMADUSED JA HINNANG SUHTLEMISPRAKTIKALE

Reet Uring

Seoste leidmiseks üliõpilaste isiksuseomaduste (möödetud 16 PF-ga) ja suhtlemisalasele videopraktikumile antud hinnangute vahel kasutati protsentanalüüsi, keskmiste võrdlemist S-testi abil, korrelatsioonanalüüsi ja klasteranalüüsi. Katseisikute arv oli vahemikus 206 – 260; uuriti eesti, saksa, inglise filoloogia, ajaloo-, bioloogia-, geograafia-, matemaatika-, keemia-, defektoloogia-osakonna esmakursuslasi. Selgus, et klasteranalüüsi kasutamine võimaldab üsna täpselt nüansseerida keskmiste näitajate võrdlemisel ja korrelatsioonanalüüsil ilmnenud üldtendentse. Antud uurimiskontingendi puhul hakkasid osalejate hinnanguid praktikumidele madaldama 1) negatiivne suhtumine õpetajakutsesse; 2) sundkorras standardpraktikumides osalemine; 3) terve rida isiksuseomadusi: introverteeritus (Q_I^-), sõltumatus, iseseisvus (E^+ , Q_2^+ , $Q_1^+V^+$), soodsad isiksuslikud looveeldused (IIE^+), madal enesekontroll (C^- , Q_3^- , G^-) ja tundlikkus (H^-).

Sissejuhatus

1978. a-st alates on uuritud TÜ pedagoogiliste harude üliõpilaste karakteri- ja temperamendiomadusi (16 PF), kasvatushoiakuid (MAN-küsimustik), eriala- ja kutsevaliku motiive (ankeet "Eriala, elukutse"). Muu hulgas selgus, et märkimisväärset osal üliõpilastest on isiksuslikud eeldused edukaks suhtlemiseks tagasihoidlikud (16 PF näitudest A^- , H^- , Q_2^+ , Q_1^- , Q_{II}^+). 1986. a. viidi ülikooli pedagoogilistes harudes sisse pidev pedagoogiline praktika I kursusest alates. TÜ-s eraldati selle raames lisaks sügissemestril toimuvale esmakursuslaste testimisele ja tulemuste tagasisidestamisele 8-tunnine videopraktikum suhtlemiseks. Tekkis võimalus viia seoses sügissemestril tehtud testimise tulemused samade üliõpilaste poolt videopraktikumidele antud hinnangutega ja saada nii empiirilist kinnitumaterjali tõdemusele, et hinnang/hinne oleneb ka hindaja isiksuseomadustest. Seoste otsimise teeb eriti ahvatlevaks see, et kõikide üliõpilaste praktikume juhendasid standardprogrammide järgi samad juhendajad (edaspidi – treenerid) — S. Bork ja käesoleva artikli autor. Suurest algandmete kogumist jäävad kirjutises käsitlemata MAN-küsimustiku ja ankeediga "Eriala, elukutse" (E+El) saadud seosed. Artikli eesmärk:

- anda ülevaade üliõpilaste hinnangutest praktikumile;
- selgitada, milliste isiksuse omadustega üliõpilased hindavad videopraktikumi kõrgelt, millistega madalalt.

Algandmete kogumine, katseisikud, andmetöötlus

Info üliõpilaste isiksuseomaduste kohta koguti 1986/87. õa. sügissemestril eesti, inglise, saksa filoloogia, ajaloo-, bioloogia-, geograafia-, matemaatika-, keemia-, defektoloogiaosakonna esma-kursuslastelt isiksuseküsimustikuga [Cattell et al., 1970]. Samadele 16 PF üliõpilastele viidi kevadsemestril läbi 8-tunnine suhtlemispraktikum. Igale erialale oli praktikumiks ette nähtud kindla nädalapäeva õhtupoolikul 4 60-minutist tundi. Rühm suurusega 7 – 12 üliõpilast sai 2 praktikumi nädalase vaheajaga. Rühmade komplekteerimisel lähtuti võimalust mööda sügissemistri küsitluse tulemustest. Praktikum käsitles kõige elementaarsemal tasemel

- mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid	} I praktikum
- suhtlemisakti etappe	
- transaktsioone	} II praktikum
- aktiivset kuulamist	

Kuna 8-tunnine praktikum võimaldas nende teemadega vaid väga pealiskaudselt tutvuda, siis oli praktikumis tehtaval tööil järgmine eesmärk:

- jätkata sügisel testimisel alustatud üliõpilaste suunamist iseenda kui isiksuse teadvustamisele ja analüüsimisele;
- võimaldada üliõpilasel saada mingigi pilt iseendast kui suhtlejust;
- tutvustada üliõpilastele elementaarteadmisi suhtlemisest ja suhtlemiseetikast, tekitada neis huvi ise vastavaid teadmisi hankida;
- tekitada üliõpilases huvi eneseanalüüsi, eneseregulatsiooni, enda arendamise ja teadliku enesemääratluse kujundamise vastu.

TPedI-s väljatöötatud suhtlemistreeningu hinnangulehtede ja E.-M. Verniku raamatust [Vernik, 1983] leitud eeskujude najal koostasin praktikumi hinnangulehed (lisa 1). Nende abil hangiti osa treenerite tööks vajalikku ekspressinfot. Vastused hinnangulehtede küsimustele 1, 2, 7 – 12 moodustavadki põhiosa 16 PF-i näitudega kokkuviidavast algandmete massiivist. Mis veel katseisikutesse puutub, siis kõik praktikumis käinud üliõpilased ei läbinud kogu praktikumi programmi, ei täitnud kõiki ekspressinfo materjale ega vastanud hinnangulehtede kõikidele küsimustele. Ekspressinfot andnud üliõpilaste arv kõigub vahemikus 241 – 260. Analüüsi aluseks olevast maksimaalsest katseisikute arvust (260), on 30,2 % mees-, 69,8 % naisüliõpilased. Ulukooli tülles pidas sellest kontingendist erialavalikul silmas ka tulevast õpetajakutset 33,2 % katseisikuist. Käesoleva kirjutise seisukohalt annab see aluse oletuseks, et ~66,8 %

neist suhtus praktikumidesse ükskõikselts või isegi vaenulikult, sest need viidi läbi pedagoogilise ettevalmistuse raames. Teisisõnu: nende motivatsioon praktikumides osalemiseks võis kõikuda ükskõiksuse ja vaenuliku suhtumise vahemal.

Kogutud algandmed töödeldi TÜ Arvutuskeskuses standardprogrammide alusel. Kasutatud on protsentanalüüsi, kahemõõtmelist analüüsi, korrelatsioonanalüüsi S-testi keskmiste võrdlemiseks ja klasteranalüüsi (=rühmitamist).

Katsetulemused

Ülevaade praktikumidele antud hinnangutest. Ülevaate aluseks on tabel 1 ning mõned viited II praktikumi hinnangulehe küsimustele 13 ja 14. Analüüsides üliõpilastelt praktikumi lõpul kogutud infot, tuleb arvestada sellega, et tegemist on hetkehinnangutega. Sellistena on nad küll ühelt poolt spontaansed ja vahetud, teisalt aga ka pealiskaudsed, neis jääb kajastumata praktikumi järelnõju.

Tabel 1

Keskmsed hinnangud praktikumidele

Küsimuse nr. lisa 1		Üldkogumi			Sooline võrdlus	
		\bar{x}	min/max	σ_x	meeste \bar{x}	naiste \bar{x}
I - 1	Puudutas 1	5,9	1 - 10	2,1	5,7	6,0
I - 2	Enesetunne 1	6,5	1 - 10	2,2	6,9	6,4
II - 1	Puudutas 2	5,8	1 - 10	1,9	5,8	5,8
II - 2	Enesetunne 2	6,6	2 - 10	1,9	6,8	6,4
	Kogu praktikum					
7	... oli huvitav	7,6	2 - 10	1,7	7,3	7,8*
8	... andis mõtlemisainet	7,1	1 - 10	2,1	6,6	7,2*
9	... andis uusi teadmisi	6,4	1 - 10	2,1	6,0	6,5
10	... oli praktikale kasulik	6,9	1 - 10	2,4	6,7	6,9
11	... andis mulle isiklikult midagi	6,4	1 - 10	2,1	6,2	6,4
12	... väärrib jätkamist	7,9	1 - 10	2,4	7,5	8,0

Tabelis 1 toodud keskmsed hinnangud on küllalt kõrged: ükski neist pole skaala aritmeetilisest keskmisest (5,5) madalam. Praktikume peetakse huvitavaks ($\bar{x} = 7,6$), nad väärivad üliõpilaste arvates jätkamist ($\bar{x} = 7,9$). Kõrge hinnang huvitavusele on päris üksmeelne ($\sigma = 1,7$). Kui võrrelda hinnanguid I ja II praktikumile, siis on need üsna sarnased.

Meeste-naiste hinnangute vahel on statistiliselt olulisi erinevusi väga vähe: naised hindasid meestest kõrgemalt praktikumide huvi-

tavust ja praktikumid pakkusid neile ka meestest oluliselt rohkem mõtlemisainet. Need on ka ainsad statistiliselt olulised soolised erinevused, mis hinnangulehtede võrdlemisel ilmnesis (tabelis *). Hinnangulehtedelt selgus üliõpilaste arusaam, et selline õppimise viis pakub neile kõige rohkem siis, kui nad ise on aktiivsed: kuulates arvas end midagi õppinud olevat vaid 8,8 % üliõpilastest, vaatamise ja ise kaasatagemise osatähtsust hinnatakse enam-vähem võrdseks. Positiivne suhtumine kogu praktikumi ilmneb üliõpilaste valmisolekus edaspidi pikemalt mõtlemata taolistes õppevormides osaleda (II hinnangulehe küsimus 14: 74,2 % vastajaist), ükskõikseid või iga hinna eest kõrvalehoidjaid kokku on ~1/4.

Korrelatsioonikordajad (vt. lisa 3) näitavad, et kõik hinnangulehtedega saadud andmed on üksteisega seotud ja moodustavad seega terviku. Korrelatsioonikordajad on vahemikus .13 kuni .64.

Omavahel kõige tihedamalt seotud ja kõige kesksema tunnuste ploki moodustavad II hinnangulehe lõpul antud hinnangud kogu 8-tunnisele praktikumile. Kõige olulisemaks tunnuseks on uuritud kontingendi puhul see, kuivõrd praktikumid suutsid hindajale mõtlemisainet pakkuda. Sellest oleneb nii hinnang praktikumi huvitavusele kui ka jätkamisväärsusele. Eelnevast lähtudes võib väita, et:

- üliõpilastelt kogutud hinnangud on omavahel loogiliselt seotud, vasturääkivusi ei ole ja see annab aluse pidada saadud infot suhteliselt usaldusväärseks;

- kogutud hinnangute soolised erinevused osutusid väikeseks;

- üliõpilased hindasid praktikumi kõrgelt, keskeks hindamisaluseks näis uuritud kontingendil kujunevat see, kuivõrd praktikum pakkus hindajale mõtlemisainet (teisisõnu: praktikumi tunnetuslik väärtus);

- kogutud info alusel võib üliõpilaste suhtumist sellesse uudsesse õppetöövüüsi hinnata positiivseks.

Hinnangute korrelatsioonid 16 PF näitajatega*. Analüüsi aluseks olevad andmed on esitatud tabelis 2. Korrelatsioonikordajad jäävad vahemikku .14 kuni .36 — seega on nad küllalt väikesed (vrd. [Uring, 1990]). Üliõpilaste hinnangud ei seostu omadustega, mida kirjeldavad faktorid B, L, N, O ja Q1. Kõige arvukamalt annavad hinnangutega seoseid faktorid Q2 (10 seost), QIV (9), G (8) ja ILE näit (8). Neist pisut lähemalt.

Q2: mida KAASAMINEVAM, GRUPIGA KOHANEVAM on hindaja, seda paremaks hindab ta oma praktikumijärgset eue-

* Teiseste faktorite ja ILE näidu arvutamise valemid on Eesti oludele kohandamata. Faktorite nimetused on kasutusel nii, nagu nad eestikeelses teaduskirjanduses esmakordselt publitseeriti [Vainu, 1982] ja nende sisuseletustes on lähtunud M. Henno, M. Loiti ja I. Ebberri [1981] lepingulise töö aruandest.

Tabel 2

Ekspressinfo statistiliselt olulised korrelatiivsed seosed 16 PF näitudega

	A	C	E	F	G	H	I	M	Q2	Q3	Q4	QI	QII	QIII	QIV	ILE
Puudutas 1					.24				-.22						-.19	-.16
Enesetunne 1	.16		.20	.17		.26			-.20			.27				
Puudutas 2															-.18	
Enesetunne 2	.18	.19		.16		.28		-.22				.24	-.18			
Huvitavus		.15			.28	.14	-.17	-.20	-.31	.20	-.17		-.20	.17	-.28	-.31
Mõtlemisainet					.31		-.14	-.23	-.25	.14					-.25	-.27
Uued teadmised	.22			.18	.21		-.18		-.21						-.22	-.26
Praktikale	.21			.16	.23	.15	-.15	-.17	-.26	.18		.18			-.22	-.32
Endale					.21			-.21	-.15	.15					-.19	-.19
Jätkamine	.18				.24		-.18		-.29	.17					-.26	-.28
Osal. edaspidi	-.20			-.16	-.20	-.18			.36	-.14			-.20		.27	.26

setunnet, seda suuremal määral arvab praktikumi end puudutanud olevat, seda kõrgemad hinnangud annab kogu praktikumile (eriti huvitavusele ja jätkamissoovile), seda meelsamini tahaks taolistes ettevõtmistes osaleda.

QIV: mida ALISTUVAM, PASSIIVSEM on hindaja, seda suuremal määral arvab ta praktikumi end puudutanud olevat, seda paremad hinnangud annab ta kogu praktikumile, seda meelsamini on ta valmis esimesel võimalusel jälle osalema.

G: mida KOHusetundlikum, DISTsiplineeritum on hindaja, seda suuremal määral arvab ta I praktikumi end puudutanud olevat, seda kõrgemad on hinnangud kogu praktikumile, seda suurem soov esimesel võimalusel jälle osaleda.

ILE: mida SOODSAMATE ISIKUSLIKE LOOVEELDUSTEGA hindaja, seda vähem arvab ta I praktikumi end puudutanud olevat, seda madalamad hinnangud annab ta kogu praktikumile, seda suurema tõenäosusega hoiduks edaspidi taolistest ettevõtmistest.

Tabel 2 näitab, et üliõpilase enesetunde hinnang oleneb kõige rohkem tema intro-, ekstraversusest (QI) ja H-faktori näidust, s.t. mida introvertsem ja tundlikum, ujedam üliõpilane, seda madalam enesetunde hinnang.

Praktikumis (eriti I-s) tunnevad end rohkem puudutatutena suurema kohusetunde ja distsiplineeritusega üliõpilased (G), kaasaminevamad (Q2), alistuvamad (QIV) ning vähemsoodsate isiksuslike looveeldustega (ILE) isikud.

Praktikum sai madalama hinnangu väga sõltumatutelt ja kõrgete isiksuslike looveelduste näitajatega üliõpilastelt.

Et suhteliselt standardseid praktikume selgelt ilmnevate isiksuse eripäradega seoses siiski erinevalt hinnati, mindi täpsemate nüansside selgitamiseks korrelatsioonanalüüsilt edasi klasteranalüüsile (=rühmitamisele). Järgnevalt käsitletava kahe klasteranalüüsi aluseks on üliõpilaste hinnangud praktikumidele.

Klasteranalüüs

I klasteranalüüs. Rühmitamise aluseks võeti II hinnangulehe küsimused 7 - 12: üliõpilaste hinnangud kogu 8-tunnisele praktikumile. Üldkogumi 260 üliõpilasest rühmitas arvuti 249 (95 %) inimest nelja rühma (rühmade arv oli ette antud).

I rühma koondus 79 üliõpilast (31,7 % rühmitatutest). Rühma iseloomustavad väga kõrged hinnangud praktikumile, skaala madalamat poolt (1 - 4) ei kasutata, kõik keskmised hinnangud on GRM-st märgatavalt kõrgemad. Rühm on tugevalt orienteeritud töö jätkamisele ($\bar{x} = 9,8$; $\sigma_{x_i} = 0,6$) ja mõistab praktikumist saadava kasulikkust.

II rühm hõlmab 24 üliõpilast (9,6 % rühmitatutest). Rühm on andnud praktikumile madalad hinnangud, skaalavahemik 9 - 10 on täiesti kasutamata. Kõik üksiktunnuste keskmised hinnangud on

Tabel 3

I klasteranalüüsil tekkinud nelja rühma
näitajad rühmitamise aluseks olnud tunnustes

	I rühm			II rühm			III rühm			IV rühm			GRAND
	min/max	\bar{x}	σ_{xi}	min/max	\bar{x}	σ_{xi}	min/max	\bar{x}	σ_{xi}	min/max	\bar{x}	σ_{xi}	MEAN*
Huvitavus	5 - 10	8,9	1,2	2 - 8	5,1	1,5	5 - 10	6,8	1,4	5 - 10	7,6	1,2	7,6
Mõtlemisainet	5 - 10	8,6	1,3	1 - 8	3,2	1,6	3 - 8	5,8	1,2	5 - 10	7,4	1,3	7,1
Uued teadmised	5 - 10	8,1	1,3	1 - 6	3,2	1,3	2 - 8	4,7	1,5	3 - 10	6,7	1,4	6,4
Praktikale	6 - 10	9,0	1,2	1 - 7	3,4	1,9	2 - 10	4,8	1,6	4 - 10	7,2	1,4	6,9
Endale	6 - 10	8,4	1,1	1 - 7	3,2	1,6	1 - 8	4,9	1,5	3 - 10	6,2	1,4	6,4
Jätkamine	8 - 10	9,8	0,6	1 - 8	3,3	2,2	4 - 10	6,4	1,5	4 - 10	8,3	1,7	7,9

* GRAND MEAN on antud tunnuse 4 klasteri (=rühma) üldine keskvärtus; edaspidi tähistus GRM.

Tabel 4

Ekstreemrühmade võrdlus praktikumide mõju ja enesetunde alusel

	I rühma \bar{x}	II rühma \bar{x}	Statist. olul. erinevus
Puudutas 1	6,9	3,5	+
Puudutas 2	7,0	3,9	+
Enesetunne 1	6,9	6,3	-
Enesetunne 2	7,2	6,4	-

Tabel 5

Ekstreemrühmade 16 PF-i näitude võrdlus

	I rühma \bar{x}	II rühma \bar{x}	Statist. olul. erinevus
A	6,0	4,6	-
B	5,9	6,3	-
C	5,4	5,1	-
E	5,5	5,8	-
F	6,4	5,2	-
G	5,6	3,3	+
H	5,9	5,3	-
I	6,3	7,1	-
L	5,3	5,4	-
M	5,8	7,3	+
N	5,4	4,6	-
O	6,3	6,3	-
Q1	6,1	6,3	-
Q2	5,5	7,7	+
Q3	5,0	3,7	-
Q4	5,8	6,1	-
QI	6,2	5,0	-
QII	5,8	6,4	-
QIII	4,9	4,3	-
QIV	5,7	8,1	+
ILE	5,7	8,0	+

- tegemist on tugeva minakaitsega. Sellele, et praktikumi peeti mitte üksnes ebaoluliseks, vaid lausa vastumeelseks, viitavad tabelis 6 toodud kutsevalikualased andmed, mis lubavad II rühma suhtumist õpetajakutsesse pidada märksa negatiivsemaks I rühma omast. Praktikumid olid aga kohustuslikud kõigile esmakursuslastele ja toimusid pideva pedagoogilise praktika raames.

Kõige olulisemad kahe rühma erinevate hinnangute põhjused selguvad tabelist 5 (vt. ka lisa 2). Lisaks sellele, et II rühma liikmed

Tabel 6

Ekstreemrühmade võrdlemisel ilmnunud
muid erinevusi (%)

	I rühm	II rühm
Arvestab kõrgkoolijärgselt õpetajatõoga	75,0	38,9
Meesüliõpilasi	26,0	52,0
Naisüliõpilasi	74,0	48,0
Kõrgkooli tulles pidas silmas		
... õpetajakutset	41,9	11,1
... teaduskutset	1,6	5,5
... muud elukutset	9,7	22,2
samastas elukutse erialaga	11,3	22,2
Praktikumis õppisin kõige rohkem		
... vaadates	37,2	56,0
... kuulates	3,8	20,0
... osaledes	48,7	20,0
Kui avaneb veel võimalus taolises vormis õppida, siis		
... osalen pikemalt mõtlemata	96,2	12,0
... mul ükskõik	3,8	68,0
... hoian kõrvale	-	20,0

on tulnud ülikooli üsna kindlate taotluste ja eesmärkidega ning neile on vastumeelt, et neist hakatakse visa järjekindlusega õpetajaid tege-
ma, näitab nende 16 PF-i profiil, et nad on introvertsed, tundlikud, madala enesekontrolliga, väga sõltumatud-iseseisvad ning kõrgete isiksuslike looveeldustega noored. Nad ei kannata sundi, inimese individuaalsuse mittearvestamist (nüi lühikeses standardpraktikumis on individuaalsuse arvestamine küllalt komplitseeritud), nad ei talu taolise praktikumiga kaasnevat suurt suhtlemiskoormust, nad tunnevad väga kiiresti praktikumis tekkida võivaid psüühilisi ja eetilisi ohte. Eriti vastumeelsed ja tugevat minakaitset tekitavad võisid need praktikumid olla II rühma noormeestele (tabel 6): selles rühmas oli noormeeste osatähtsus suurem kui I rühmas), kelie sisemine õrnus ja suur tundlikkus ei vasta vist ühiskonnas käibivale mehe soostereotüübile. Võrdlusrühmade erinevus intro-, ekstravertsuses (QI) ja suhtlemistaluvuses kajastub ilmselt ka selles, millisel viisil (vaadates, kuulates, osaledes) nad arvasid end praktikumis kõige rohkem õppinud olevat. II rühmas on kõige suurem tõenäosus, et nad praktikumis psühhotraumasid said. Samas on see aga kontingent, keda nende isiksuslike eelduste ja eesmärgiteadlikkuse tõttu (vt. ka lisa 2) eriti hoidma peaksime. See ei tähenda, et suhtlemispraktikumid ja -treeningud oleksid neile vastunäidustatud. Pigem vastupidi: nende psühhogramm lubab oletada, et nad vajavad suht-

lemisvalmiduse tõstmist (see kergendaks igapäevast olmesuhtlemist, ka kutse- ja erialaste suhete pidamist), eriti aga pingemaandamisvõtete ja eneseregulatsiooni õpetamist. Viimaseid vajavad nad iga inimese elus paratamatult ette tulevate arengukriiside ning muude kriiside-konfliktide ületamisel. Nende isiksuslikud eeldused (madal enesekontroll, tundlikkus, seesmine õrnus, ohutundlikkus suhtlemisel, kaldumus introverteeritusse, suur iseseisvus-sõltumatus ja kõrged isiksuslikud looveeldused) lubavad oletada ebakonstruktiivsust taolistes olukordades. Praktikum, mille nad sundkorras läbima pidid, polnud nende vajadustele vastav. See oli mõeldud tulevastele pedagoogidele ja osutus seetõttu just I rühmale üsna vastuvõetavaks. On ebaeetiline ja ebahumaanne suruda kõigile peale üheübalist, inimeste taotlusi ja eripära mittearvestavat ettevalmistust. Sellise teguviisi suhteliselt süütu tagajärg on näha tabeli 6 lõpuosast. Kui neile noortele avaneb aga pisingi alternatiivõppe võimalus, kus nende taotlusi ja eripära arvestatakse, siis kasutavad nad selle ära (lisa 2, Goethe-gümnaasiumi I vastuvõtt). Meie vaevalt-miljonise rahvaarvu ja üldse mitte hea genofondi taustal on nivelleerimine ka veel mõistusevastane, lausarutu loodusliku potentsiaali raiskamine.

II klasteranalüüs. Teise klasteranalüüsi aluseks oli see, kuivõrd praktikumid hindajat puudutasid ja millise hinnangu nad andsid oma enesetundele (tabel 7). Üldkogumist rühmitus 259 (99 %) üliõpilast nelja rühma.

I rühma koondus 69 üliõpilast (26,6 % rühmitatutest). Selle rühma üliõpilased leidsid, et praktikumid puudutasid neid tugevasti ja et nende enesetunne praktikumides oli hea. See on rühm, kelle praktikumijärgsed hinnangud annavad alust oletuseks, et praktikumis pakutu jõudis pärale ega traumeerinud asjaosalisi.

II rühma kuulub 60 üliõpilast (23,2 % rühmitatutest). Ka selle rühma esindajad leidsid, et praktikum puudutas neid tugevasti, kuid oma enesetunde hindasid nad madalaks (eriti I praktikumis). Oletatavasti jõudis praktikumis pakutu neilegi pärale, kuid nad maksid selle eest üsna kõrget hinda. Selle taga, et II praktikum puudutas osalejaid pisut vähem ja nende enesetunne oli veidi parem kui I praktikumis, võivad olla järgmised põhjused:

- II praktikumis käsitletud teemad ei puudutanud isiksust nii sügavalt kui I-s;

- II praktikumis olid üliõpilased uudse õppevormiga harjunud ja stressorite hulk oli sellevõrra väiksem;

- üliõpilaste minakaitse oli II praktikumis tõhusam kui I-s.

III rühm hõlmab 55 üliõpilast (21,2 % rühmitatutest). Selle rühma esindajad näitavad antud hinnangutega, et praktikumid neid eriti sügavalt ei puudutanud ja et nende enesetunne oli hea. Tõsi, II praktikumi hea enesetunne on 0,8 palli võrra madalam I praktikumi väga heast enesetundest. Oletatavaid põhjusi:

Tabel 7

**II klasteranalüüsil tekkinud nelja rühma näitajad
rühmitamise aluseks olnud tunnustes**

	I rühm			II rühm			III rühm			IV rühm			GRM
	min/max	\bar{x}	σ_{x_i}	min/max	\bar{x}	σ_{x_i}	min/max	\bar{x}	σ_{x_i}	min/max	\bar{x}	σ_{x_i}	
Puudutas 1	3 - 10	7,3	1,6	5 - 10	7,6	1,2	1 - 8	4,0	1,5	2 - 8	4,7	1,4	6,0
Enesetunne 1	6 - 10	8,2	1,2	1 - 7	4,6	1,4	5 - 10	8,4	1,2	2 - 10	5,2	1,3	6,5
Puudutas 2	4 - 10	7,5	1,2	3 - 10	6,8	1,4	1 - 6	4,1	1,4	2 - 7	4,7	1,4	5,8
Enesetunne 2	4 - 10	7,5	1,5	2 - 10	5,9	1,6	3 - 10	7,6	1,8	2 - 9	5,5	1,4	6,6

- tegemist võib olla ekstravertsete pealiskaudsete ja enesekindlate noortega, kes tulid praktikumidesse lustima ("saab nalja ja naeru"), isegi ennast video ja teistega võrdlemise vahendusel imetlema;

- mõningane enesetunde langus II praktikumis võib viidata sellele, et üliõpilaste enesekindlus ja -imetlus on kergelt kõikuma löönud, aga ka sellele, et nad on küllalt arukad mõistmaks, et praktikume ei pruugigi võtta kui "järjekordset nõmedat nalja".

IV rühm koosneb 75 üliõpilasest (29,0 % rühmitatutest). Rühma kuulujad leidsid, et praktikumid ei puudutanud neid eriti sügavalt, sealjuures hindasid nad oma enesetunde suhteliselt madalaks (eriti I ja II rühmaga võrreldes). Oletatavasti

- kuuluvad rühma mitte eriti kõrge suhtlemisvalmidusega, sõltumatud, iseseisvad, arukad, tundlikud noored;

- viitab nende madal hinnang enesetundele saadud isiklikele psühhotraumadele või teistega (nt. I või III rühma kuulujatega) toimunu jälgimisest saadud psühhotraumadele; ei tohiks välistada võimalust, et nad mõistsid/elasid läbi teise inimesega toimunut sügavamalt kui mõni I või III rühma kuuluv asjaosaline ise.

II klasteranalüüsi tulemused näitavad samuti, et needki 4 rühma erinevad üksteisest. Saadud rühmi muude uuritud tunnuste alusel võrreldes selgusid huvitavad erinevused rühmade poolt kogu praktikumile antud üldhinnangute vahel (tabel 8) ja rühmade keskmistes 16 PF-i näitudes (tabel 9). Järgnevalt püüdkem lahti mõtestada neis esitatut.

Tabel 8

II klasteranalüüsi rühmade keskmised hinnangud kogu praktikumile

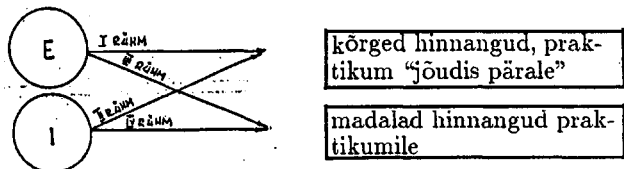
	I rühm	II rühm	III rühm	IV rühm	Statist. olul. erinevus
	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	
Huvitavus	8,5	8,0	7,3	6,8	I ja III, IV; II ja IV
Mõtlemissaiet	7,8	7,9	6,3	6,3	I ja; II ja III, IV
Uusi teadmisi	7,1	7,1	5,6	5,7	I ja III, IV; II ja III, IV
Praktikale	7,9	7,1	6,4	6,1	I ja III, IV
Endale	7,1	7,1	5,4	5,8	I ja III, IV; II ja III, IV
Jätkamine	9,0	8,2	7,2	7,1	I ja III, IV

Esimene pilk tabelile 9 näitab, et kuigi keskmised üldhinnangud on kaunis kõrged, erinevad I ja II rühm (väga kõrged hinnangud) silmanähtavalt III ja IV rühmast. Ekstreemrühmadeks on siin I (väga kõrged hinnangud) ja IV rühm (madalad hinnangud). Andmed lubavad väita, et III ja IV rühm vajanuks teisiti serveeritud ja teiselaadset praktikumi kui I ja II rühm. 16 PF-i andmed tabelis 9

II klasteranalüüsi rühmade 16 PF-i keskmiste
näitude võrdlus

	I rühma \bar{x}	II rühma \bar{x}	III rühma \bar{x}	IV rühma \bar{x}	Statist. olul. erinevus
A	6,2	5,6	6,0	5,3	-
B	6,1	5,7	6,2	6,1	-
C	5,6	5,2	5,3	5,1	-
E	5,6	5,4	6,2	5,3	-
F	6,5	5,9	6,5	5,8	-
G	5,3	5,6	4,6	5,0	-
H	6,1	5,1	6,7	5,1	III ja II, IV
I	6,4	6,6	6,6	6,4	-
L	5,4	5,3	6,1	5,1	-
M	6,1	5,7	6,4	6,1	-
N	5,0	5,6	5,3	5,5	-
O	6,2	6,5	5,9	6,0	-
Q1	6,2	5,5	6,0	6,0	-
Q2	4,8	6,0	6,2	6,1	I ja II, III, IV
Q3	4,9	5,0	4,6	4,9	-
Q4	5,8	6,0	6,0	6,0	-
QI	6,5	5,3	6,7	5,3	I ja IV; III ja IV
QII	5,7	6,1	5,8	6,0	-
QIII	4,7	4,8	4,7	4,8	-
QIV	5,6	5,7	6,5	6,1	-
ILE	5,6	5,9	6,4	6,2	-

viitavad sellele, et eelkõige introvertsed-ekstravertsed üliõpilased on praktikumi erinevalt hinnanud (joonis 2).

Joonis 2. Ekstravertide (E) ja introvertide (I) hinnangud praktikumile

Nii ekstravertide (I r.) kui introvertide (II r.) see osa, kes on suhteliselt sõltuvad, alistuvad (QIV) ja mitte eriti soodsate isiksuslike looveeldustega (ILE) (? = hästi manipuleeritavad), hindab praktikume kõrgelt ja suhtub neisse hästi. Ekstravertide kahesugust suhtumist praktikumidesse näivad tingivat nende erinevused faktore E, Q2, QIV näituses ja ILE näidus. See kinnitab oletust, et III rühm võis tõesti tulla praktikumi lõbutsema ja ennast imetlema ning

kuna nende H-faktori näit on rühmadest kõrgeim ($H = 6,7$), siis võivad nad seda teha teistega arvestamata ning hoolimatult (s.t. nad võivad rühmakaaslastele psühhotraumasid tekitada). Introvertide erineva suhtumise taga ei näi olevat nii selgelt ilmnevaid isiksuslikke erinevusi. See annab aluse oletada, et juba kõneks olnud häirivate asjaolude (sundpraktikum, standardpraktikum) kõrval võivad nende erinevat suhtumist tingida neile sobimatu treener või grupp (mõjustama hakkavad grupidünaamilised aspektid) vmt. isiksusevälised mõjurid.

Kokkuvõte

Tuleb mainida, et klasteranalüüsi kasutamine võimaldab üsna täpselt nüansseerida keskmiste näitajate võrdluse ja korrelatsioonikordajate analüüsil ilmnenud üldtendentse. Praktikumidele antud positiivsete üldhinnangute taga on tegelikult ligi pool osalenuist (II klasteranalüüs: 21,2 % + 29,0 %), kellele praktikum oli suuremal või vähemal määral vastuvõtmatu. Ju jäävad nende hulka ka need I klasteranalüüsil selgunud 9,6 % rühmitatutest, kes andsid praktikumile madalaid hinnanguid. Klasteranalüüs aitas täpsustada asjaolusid, mis antud uurimiskontingendi puhul hakkasid osalejate hinnanguid madaldama:

- negatiivne suhtumine õpetajakutsesse;
- sundkorras standardpraktikumides osalemine;
- terve rida isiksuseomadusi:
 - * introvertsus (QI-),
 - * sõltumatus, iseseisvus (QIV+, E+, Q2+),
 - * soodsad isiksuslikud looveeldused (ILE+),
 - * madal enesekontroll ja tundlikkus.

Eripärane näib olevat H-faktori näidu seos üliõpilase enesetunde hinnanguga, käitumisega praktikumis ja suhtumisega praktikumidesse. Klasteranalüüs on artiklis nii detailselt esitatud sellepärast, et suhtlemistreeningute ja -praktikumidega tegelejad näeksid, milliseid oma töö teadvustamise ja hindamise võimalusi annab psühhodiagnostiliste vahenditega kogutud info kokkuvüümine treenitavatelt saadud ekspressinfoga tänapäevase arvutustehnika abil. Kui meil pole võimalik treeneri elementaarsete töövahendite hulka arvata personaalarvutit, siis õppimise ja enesearendamise huvides ei teeks paha mingi ajavahemiku jooksul kogutud treeninguinfo töötlemine arvutil. Saadud tulemused pakuvad treenerile ergastavaid võimalusi enesetunnetuseks: selgunud arv näitajate juurde heiastuvad ju konkreetsed treeningusituatsioonid ja osalejad.

KIRJANDUS

- Cattell, R.B., Eber, H.W., Tatsuoka, M.M. Handbook for the Sixteen Personality Factor Questionnaire (16 PF). Champaign, Illinois: Institute for Personality and Ability Testing, 1970. 388 p.
- Uring, R. 16 PF-i kasutusvõimalusi kõrgkooli õppekasvatustöös // käesolev kogumik.
- Vainu, M. A.H. Tammsaare "Tõe ja õiguse" vastuvõtutasandeist // Tammsaare ja meie: Nõukogude Eesti Raamatukogundus. 12. Tln., 1982. Lk. 73 - 111.
- Vernik, E.-M. Õpetajate sotsiaal-psühholoogilise treeningu teoreetilisi ja praktilisi küsimusi. (SDV materjalide põhjal). Tln., 1983. 43 lk.

MUUD ALLIKAD

- Henno, M., Loit, M., Ebber, I. Metoodikate väljatöötamine müüjate isikuliste kriteeriumide kasutamiseks kaadritööl. Lepingulise töö aruanne. Tln.: TPedI, 1981. 187 lk.

I hinnanguleht

1. See praktikum puudutas mind (palun hinda 10-palliskaalal)
tugevasti 10.....1 üldse mitte
2. Ma tundsin end (palun hinda 10-palliskaalal)
väga hästi 10.....1 ebamugavalt
3. Minu kõige suurem elamus sellel õppusel oli:
4. Õppusel häiris mind kõige rohkem:
5. Kellega sellest grupist tahaksid pärast seda praktikumi kõige meelsamini koos olla?
6. Kellega sellest grupist Sa pärast seda praktikumi meelsamini üldse ei kohl-
tuks?

SUUR TÄNU!

II hinnanguleht

1. See praktikum puudutas mind (palun hinda 10-palliskaalal)
tugevasti 10.....1 üldse mitte
2. Ma tundsin end (palun hinda 10-palliskaalal)
väga hästi 1 ebamugavalt
3. Minu kõige suurem elamus sellel õppusel oli:
4. Õppusel häiris mind kõige rohkem:
5. Kellega sellest grupist tahaksid pärast seda praktikumi kõige meelsamini koos olla?
6. Kellega sellest grupist Sa pärast seda praktikumi meelsamini üldse ei kohl-
tuks?

Hinnang kogu 8-tunnisele praktikumile

Praktikum

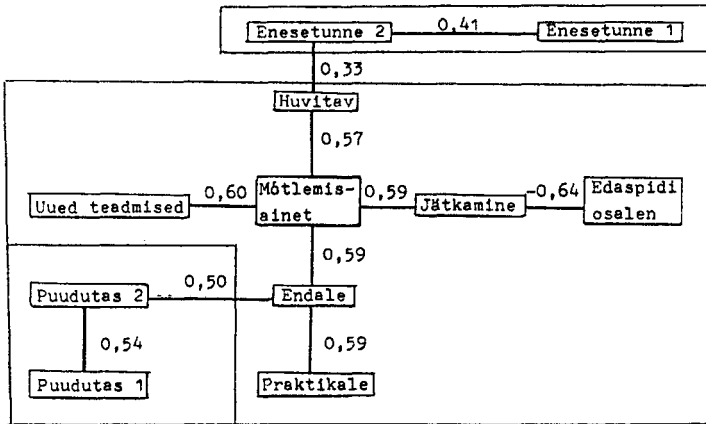
7. ... oli huvitav 101 ebahuvitav
8. ... andis ainet mõrlemiseks 10 1 ei andnud ainet mõrlemiseks
9. ... andis uusi teadmisi 10 1 ei andnud uusi teadmisi
10. ... on praktika jaoks kasulik 10 1 pole kasulik
11. ... andis mulle isiklikult midagi 10 1 ei andnud midagi
12. ... väärib jätkamist 10 1 pole mõtet jätkata
13. Kõige rohkem õppisin ma (vali üks variantidest)
a) vaadates, b) kuulates, c) ise ülesannetes kaasa tehes
14. Kui Sul avaneb veel võimalus sedalaadi õppuses osaleda, siis
a) osalen pikemalt mõlemata
b) mul ükskõik
c) püüan iga hinna eest kõrvale hoida.
15. Kui Sul on praktikumiga seoses südamel veel midagi, mida me pole osanud küsida, siis kirjuta sellest!

SUUR TÄNU!

Erinevate üliõpilas- ja õpilasrühmade 16 PF-i
profile võrdlemiseks videopraktikume erinevalt
hinnanud üliõpilaste isiksuseprofiilidega

	Goethe- gümnaasiumi I vastuvõtt	Teadus- kutsele orient.	Hinnang video- praktikumile		Õpetajakutsele orienteerunud
			madal	kõrge	
A	4,4	4,7	4,6	6,0	6,2
B	7,1	6,3	6,3	5,9	6,0
C	6,2	6,0	5,1	5,4	5,9
E	5,4	6,2	5,8	5,5	5,2
F	5,4	5,7	5,2	6,4	6,2
G	2,6	3,7	3,3	5,6	5,4
H	5,2	6,0	5,3	5,9	5,9
I	7,8	6,9	7,1	6,3	6,1
L	5,0	6,0	5,4	5,3	5,0
M	7,5	7,0	7,3	5,8	5,5
N	4,5	4,6	4,6	5,4	5,5
O	4,6	6,2	6,3	6,3	5,6
Q1	6,4	6,4	6,3	6,1	5,7
Q2	8,0	7,3	7,7	5,5	5,3
Q3	3,8	4,0	3,7	5,0	5,2
Q4	4,8	6,0	6,1	5,8	5,3
QI	4,6	5,5	5,0	6,2	6,1
QII	5,1	6,0	6,4	5,8	5,2
QIII	4,0	4,8	4,3	4,9	5,0
QIV	8,3	7,9	8,1	5,7	5,2
ILE	8,6	7,9	8,0	5,7	5,4
Rühma suurus (n)	19	21	18	64	280

Максимаalne korrelatsioonitee videopraktikumidele
antud hinnangutest

СВОЙСТВА ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ
И ОЦЕНКА, ДАВАЕМАЯ ПРАКТИКУМУ ОБЩЕНИЯ

Р. Уринг
Резюме

Для определения связей между свойствами личности студентов (измерены с помощью 16 PF) и оценками, данными видеопрактикуму по общению, использованы процентный анализ, сравнение средних при помощи S-теста, корреляционный и кластерный анализы. Число испытуемых колебалось в пределах 206 – 260 человек. Исследование проводилось среди первокурсников отделений эстонской, немецкой и английской филологии, истории, биологии, географии, математики, химии, дефектологии. Выяснилось, что использование кластерного анализа позволило довольно точно нюансировать общие тенденции, установленные при сравнении средних показателей и при корреляционном ана-

лизе. В случае приведенного контингента исследования на оценки, данные участниками практикумам, оказали влияние следующие факторы: 1) отрицательная установка к профессии учителя, 2) принудительное участие в стандартных практикумах, 3) целый ряд свойств личности: интровертированность (Q_{1-}), независимость, самостоятельность ($E+$, Q_2+ , $Q_{IV}+$), благоприятные творческие личностные предпосылки ($ILE+$), слабый самоконтроль ($C-$, O_3- , $G-$) и чувствительность ($H-$).

STUDENTS' PERSONALITY TRAITS AND THE APPRAISAL OF COMMUNICATION BY THE T-GROUP

R. Uring
Summary

In order to find out the relationships between students' personality traits (by 16 PF) and their appraisals of communication video T-groups, comparison of the mean indicators by the Scheffe S-test, as well as percentage, correlation and cluster analysis were used. The number of subjects was 206-260; the first-year students of Estonian, German and English philology and of the Departments of History, Biology, Geography, Mathematics and Defectology were subjected to investigation. It appeared that cluster analysis quite exactly allowed to nuance the general tendencies revealed by the comparison of the mean indicators and the correlation analysis. In this research contingency the lower appraisals given by the students were due to (I) their negative attitude to the teacher's profession; (II) obligatory participation in standard T-groups; (III) a whole list of personality traits: Q_I , $E+$, Q_2 , Q_{IV} , high creativity findings, $C-$, Q_3- , $G-$ and $H-$.